

tants els entesos en aquestes coses que ho demostren o raonen per la construcció, materials i disposició (1955 i ss.).

De tota manera, a penes és menys vivaç el concepte a les illes Balears; si bé a Mallorca i Menorca la forma vulgar és sobretot *auqueria* (que constato ben viva a Söller, 1953). El mot existí també, és clar, en el Migjorn del Princ., sobretot a l'Ebre, però allí es perdé en l'ús quotidià després de l'expulsió dels moriscos, i solament va quedar-ne algun record petrificat com a NL; com a fita extrema Nord, potser podríem assenyalar l *aykərīā*, masia entre Tous i Sta. Coloma de Queralt (cap a Fiol), 1930 (que no crec que sigui un **Oqueria* 'lloc de cria d'oques'). Sobre la pronúncia popular i el concepte forneixen molts indicis les enquestes toponímiques. S'observa a Vila-real (i d'altres pobles) que les *alqueries* (allí terme genèric ben vivaç) s'anomenen només en el sector pla del terme, del poble per avall (mentre que diuen *mas* o *mazét* del poble per amunt, 1961). Té gran difusió la pronúncia *alkrīa*, si bé sentida com a vulgar, però sovint quasi no se sent d'altra manera: així ho constato a Borriana, Canet de Berenguer, Alfara del Patriarca, Montroi, Gandia, etc.; a Llúria vacillaven entre la *krīa blānka* (que van dir primer) i l'*alkrīa bl.*; a Alaquàs l'informant va dir molt repetidament *alkrīa* (citant-me'n 8 pel seu nom) però primer un altre havia dit l'*alkrīa álta*; a Albalat dels Sorells i a Museros l *alkrīéta*.

Del mateix origen port. ant. *alcaria*, *alqueria*, i cast. *alquería*. Dozy, *Gloss.*, 86; Neuvonen, 245-6; DCEC I, 166. En castellà es troba de primer una forma *alcaria*, en doc. de 1253, a la *GrConqUltr.*, 636, 642, a l'Arx. d'Hita (1197), i fins i tot encara en algun andalusí del període clàssic (*G. de Alfarache*, *CIC*, II, 198.13); *alcarea* en doc. murcià de 1272, Ga. Soriano, p. 191; si bé ja *alqueria* des de c. 1460 i fins i tot el 1253 (*Fs. Wartburg*, 1958, 583); aquella és la forma que esperariem no sols en castellà sinó també en català, donada la posició en *tajhīm* de la *a* àrabiga, de manera que més que a una acció especial de la *i* tònica, la forma *alqueria* amb *e* serà deguda a la influència del sufix romànic *-eria*. No es relaciona amb el nostre mot el port. ant. *alqueire* nom d'una mesura de capacitat, ni el lleon. *alquer* «media ochava de trigo» (Castro, *RFE* v; 39) [1399, Gower, *Conf. del Amante*, 254], que vénen de l'àr. *kāil* «emina, medida» (*PALc.*; Dozy, *Suppl.* II, 506a), per més que en Gower (on no s'ha de llegir *alquez*, el qual és un altre arabisme per a 'mesura de vi', DCEC I, 166.56-60) sembla significar «fanega».

+DERIV.: *Alquerià*. *Aquerieta* [1614 i veg. supra].

1 El ms. C porta *lacaria*, p. 143. *AlcM*, citant-ho de l'ed. Bofarull es pregunta si vol dir 'menuderia, futesa', però seria un hapax inexplicable i sense cap suport.

Alquermens, *alquermes*, V. *carmesi*

ALQUIBLA, 'punt de l'horitzó, o lloc de la mes-

quita, cap al qual els musulmans han de girar els ulls per pregar'; de l'àr. *qibla* 'el Sud'. □ 1.ª doc.: c. 1455, en el *Tirant* de Martorell.

«No-Is daria pau ni treva si ells ja no juraven a l'*alquibla* --- que dins temps de sis mesos ells e tots los seus ixquen fora de tot lo Imperi ---» (Ag. II, 120). Amb la pronúncia morisca tardana de *-a* com a *-ä*: «ella sabia / lo perro ca / fer la çalä / en semblant hora / --- / lo camí gira / ves la mesquita / --- / lo vell moret / ix de l'*alquible*: / pres-lo terrible / por d'avalot ---» (JRoiç, *Spill*, 3645, amb com. de Chabàs). Apareix també *quibla* a Castella, en les *Leyes de Moros* o *Çunna de Segòvia*, Ss. XIV-XV (*MemlHiEsp.* v, 427).

Alquicé, *alquicem*, V. *cassot* *Alquieda*, V. *alcaide*

ALQUÍMIA, de l'àr. *kīmiyā* 'pedra filosofal'. □

20 1.ª doc.: fi S. XIII, Llull, etc.

En el gran filòsof ja apareixen diverses vegades el mot i el seu derivat *alquimista*. Aquell, p. ex., en el *Fèlix de les Merav.*, 82.12 (NCL), i ja en el paràgraf anterior, on es llegeix que «Fèlix demanà al philosoph si *alquimia* és art per la qual hom pusca fer transmutació de un metall en altre», i en el mateix cap. 4 de la VI part es parla quatre o cinc vegades de *la art de la alquimia* i surt el mot *alquimista* (BSAL II, 179-180); entre altres, en aquest, on tenim que «lo *alquimista* dix que artificialment pot hom simplificar los elements», observem la forma cauta i general en què s'expressa.

Altrament ja llavors es prenen, entre nosaltres, precaucions contra els xarlatans que oferien l'impossible: «negú --- d'aquí anant gaus assajar de fer --- nula *alquemia* ni nula altra art de fer argent ni aur, ni motifficar argent viu, ni assagar negunes causes que en aquestes s'acosten --- aquel qui ho assajarà, que serà pres e punit com falsari de moneda», doc. rossellonès de 1295 (RLR v, 80). Per al mot àrab, Dozy, *Gloss.*, 186; *Suppl.* II, 506b; Neuvonen, 159; DCEC I, 167-8. Mot internacional, difós, a l'Edat Mitjana, per les llengües occidentals, probablement des de Catalunya o des de Toledo: el cast. *alquimia* ja apareix c. 1250, i el fr. *alchimie* o *alquemie* també des del S. XIII.

Per a l'origen del mot àr. es discuteix entre el grec *χημεία* 'mescla de líquids', deriv. de *χημός* 'suc' (Dozy), i el copte *chame* 'negre' (seria 'l'art dels egipcis, gent de pell morena') (Lagarde, ZDMG xxx, 534ss.; Muss-Arnolt, MLN v, 493). Per més que alguns darrerament es decanten per la segona explicació, manca un estudi més detingut, car les raons que donen aquests erudits no són pas decisives.

La forma més moderna *químico*, *química*, des de 1695 (Lacav. escrit *ch-*; *chimia*, 1703, DAG.), cf. fr. *chimie*, 1554, cast. *química*, 1616.

DERIV.: *Alquimista* [Llull, supra; en el poeta mallorquí Antoni de Verí, a. 1623, JMBover, *BiEscr.* Bal. II, 498, XI, 2.4: «mecànica, filosofa, *alquimista*